

Dr. Polt Péter megnyitó előadása

Igen Tisztelt Elnök Úr, Igazgató Asszony, tisztelt Hölgyeim és Uraim, kedves Kollégák!

Éppen harminc éve zajlottak le azok a nagyon fontos folyamatok, amelyek kivezették az országot az állampárt irányítása alól. Harminc év hosszú idő, de az adósságunk számos, és nem egyenlítettük ki még ezt az adósságot, sok-sok feladat hátra van. Talán tettünk így együtt elég sokat is, de azt gondolom, hogy mindaddig, amíg ki nem derül, hogy mi történt azokban az évtizedekben, hogyan történt és elégtételt nem szolgáltatunk azoknak, akik elszenvedték ezeket a történéseket addig nem dőlhetünk hátra.

Harminc évvel ezelőtt még keveset beszélhettünk a törvénytelenésekről és különösen az 1945-öt követő közvetlen időkről, az ottani törvénytörő perekéről. E konferencia tárgyát képező kutatásokhoz a folyamat elindult, de igen lassan haladt. Elnök Úr beszélt ennek lehetséges okairól is. De már akkor elkezdődött az, ami a mai eseményekhez is vezet, az érintettek családtagjai sok-sok évtizedes hallgatás után végre elmondhatták a történeteiket, a család falai közül a szélesebb nyilvánosságra is eljutottak ezek. Az érdeklődők megnézhatték most már nyíltan A tanú című filmet, elolvashatták Faludy György Pokolbeli víg napjaim, vagy Arthur Koestler Sötétség délben című regényét, valamifajta kép kezdett kirajzolódni, a történészek pedig elkezdhatték a kutatásokat.

Azt már tudjuk, hogy az elmúlt harminc évben számos megdöbbentő adat került nyilvánosságra mind a koncepciók eljárások, mind pedig az azt követő súlyos büntetések, sokszor halálbüntetések számáról. A feltárt adatok sokféle csoportosításra lehetőséget adtak, így mára már vannak ismereteinek politikai ellenfelekkel történő leszámolásokról, az egyházak elleni támadásokról, vagy gazdasági indíttatású politikai kirakatperekéről.

A kutatások természetesen alapot adtak arra is, hogy mielőbb orvosolni kell a törvénytelen elítéléseket. Ez nem volt egy gyors folyamat. A történelem után évtizedek elmúltával a 90-es évek elején a jog még nem volt erre felkészülve, mondjuk ezt ki nyíltan. Jogorvoslati rendszerünk nem volt akkor alkalmas az igazság kimondására, arra, hogy ezekben az ügyekben formálisan, jogi keretek között a politikai erőszak, vagy ha úgy tetszik, és ez nyersebb, de igazabb megfogalmazás, a politikai terror érvényesült.

Kezdetekben az igazságnak a napvilágra kerülését és érvényesítését mindenki a saját eszköztárával segítette. A történészek az előbb említettek szerint a tények, körülmények feltárásával, a túlélők történeteinek összegyűjtésével, az iratok felkutatásával. A jogtörténészek pedig a bírói függetlenség felszámolására hozott titkos utasítások feltárásával az állampárt, a bírósági, ügyészségi vezetők közötti kapcsolatrendszerek bemutatásával vettek részt ebben a folyamatban.

A feltárt emlékek közül kulcsfontosságúak voltak azok az iratok, amelyek bebizonyították, hogy a vádak és ítéletek közvetlen államvédelmi ellenőrzés alatt álltak és a védelem formalitás volt csupán.

A semmisségi törvények abszolút fordulópontot jelentettek az igazság feltárásában, a történetek utólagos orvoslásában. Előtte is azonban, ahol a hatályos büntetőeljárás megengedte, az akkor még létező törvényességi óvás igénybevételével lehetett elérni a terheltek felmentését bűncselekmény hiányában.

Az 1945. évi VII. törvénycikk alapján 1945. február 3. és 1950. április 1. közötti időszakban háborús és népellenes bűnök miatti elítéltek felmentéséről ügyészségi statisztika nem áll rendelkezésre sajnos, mert a törvényességi óváson belül nem tudtuk akkor külön rögzíteni a statisztikai számokat és még nagyobb baj a történelem szempontjából, hogy ezeket az iratokat már kiselejtezték. Úgy gondolom azonban, hogy a történészeknek ennek ellenére is vannak lehetőségeik utólagosan rekonstruálni ezeket az ügyeket is.

Eljutottunk azonban végre a semmisségi törvényekig, amikor a törvényhozás összesen négy jogszabályt fogadott el, amelyek a jogi, politikai, valamint az erkölcsi rehabilitálást szolgálták.

Arra már van statisztikánk, hogy 1994. óta 286 ügyben vizsgáltuk meg az eljárást, ebből a legfőbb ügyész 52 ügyben, 216 személy tekintetében tett hivatalból indítványt a semmisség igazolására. A vizsgált ügyekből megállapítható, hogy ha az elítélteknek volt élő hozzátartozója, akkor kérelmükre már sor került a semmisség kimondására. 1994-ben például 145 semmisségi kérelem érkezett a Legfőbb Ügyészségre, ugyanakkor az ezt követő években, és hát ez azt gondolom természetes dolgot 10 alatti volt a kérelmek száma, majd a legfőbb ügyész hivatalból indítványai 2016. óta megduplázták a semmissé nyilvánítási eljárások számát. Ez mutatja, hogy milyen fontos a hivatalbeli eljárás, hiszen az idő telik, sajnos a

szemtanúk, hozzátartozók, érintettek eltávoznak közülünk, de a történetük velünk marad és azt is rendezni kell.

A legfőbb ügyész hivatalból azokat az ügyeket vizsgálhatja, amelyekben halálbüntetést is kiszabtak. A Nemzeti Emlékezet Bizottsága által feltárt adatokkal összehasonlítva úgy tűnik, hogy körülbelül eljutottunk az ilyen ügyek feléhez, tehát a fele még hátra van.

Nem szeretném részletezni a feldolgozás nehézségeit, mert akik jelen vannak, azok többségében tudják, hogy az iratok igen hiányosak, rossz állapotúak, nehezen olvashatók. Többször jelentett már segítséget, hogy a NEB által nyilvánosságra hozott adatok megerősítettek bennünket a halál időpontjában, vagy az ítélet számában, mert az iratok sokszor fogalmazványokat, aláíratlan példányokat tartalmaztak csak. Természetesen mi is igyekeztünk segítséget nyújtani a NEB kutatóinak, például a nálunk lévő iratok digitalizálásának lehetővé tételével.

Az ügyek feldolgozása során szerzett tapasztalatokat nem lehet a ma használatos jogfogalmakkal leírni. Nyilván nem jogállamról volt szó, de nem csak erről beszélhetünk. Én azt gondolom, hogy a jog alapvető értékeit sértették akkor meg és halálbüntetéseket szabtak ki többrendbeli gyilkosság miatt például úgy, hogy nem szerepel az ítéleti tényállásban, de az indoklásban sem, hogy a gyilkosok, idézőjelben, mikor, kit és hol öltek meg. Ehelyett sokszor sommásan annyi volt olvasható, hogy az elítéltek szovjet harckocsikra lőttek. Azt gondolom, hogy nem igényel kommentárt.

A diktatúra jellemzően sokvádoltas ügyeket konstruált, ilyen volt például az idézőjelbe tett csepeli ellenforradalmárok ügye, ahol a tényállás azt tartalmazza, hogy a csepeli munkások közé züllött, megint csak idézőjelben, züllött Horthysta elemek furakodtak, zendülést szítottak, bár konkrét, egyes vádlottakra lebontható elkövetési magatartás nem volt található a döntésben. Hihetetlenül sok ügyben csupán az MSZMP, tehát az állampárt ideológiai brosráiban megfogalmazottak köszönnek vissza tényállás helyett. Tehát nem mellett, hanem tényállás helyett. Az aktákból azt is láthattuk, hogy az ilyen ítéletnek mai fogalmaink, de még az akkori fogalmak szerint is nem nevezhető döntések életsorsok alakulását hogyan befolyásolták. Túlmutattak a konkrét joghátrányon, érintették a családot, a házastársakat, a gyermekeket, megváltoztatták többeknek az életútját. Erre is tudok példát mondani, az az orvos, aki megfogalmazta a helyi követelések között azt, hogy minden kisgyermek kapjon

gyermekbénulás elleni oltást. Ugye ez, mint forradalmi követelés nyert megfogalmazást. Ezért elítélték, büntetésének kitöltését követően messze családjától, az egyik akkor épülő iparvárosban lett KÖJÁL alkalmazott, ahol orvosi tevékenységet végzett, munkáltatója is többször kérte, hogy mentesüljön a büntetés hátrányos következményei alól, mert, hogy nekik formálisan is orvosra van szükségük, de ezt soha nem kapta meg. Tudok mondani egy másik ügyet is, amikor azért ítélték el a filmgyár dolgozóit, mert egyszerűen tudósítottak arról, hogy mi történt. Tudósítottak a forradalom eseményeiről. Aztán ezeket a kópiákat használta a hatalom a leszámolóhoz.

Beszélnünk kell a bizonyításról is. A vizsgált perekben sokszor elégséges volt az, hogy két tanú azt mondja a terheltet felismeri a képen, nem azért, mert az arca ismerős, vagy egyébként bármilyen más jellegzetes ismertetőjegye van, hanem azért, mert ilyen munkásruhát szokott hordani.

A legmegrázóbb azonban talán mégis az, hogy minden további bizonyítást felülírt a kikényszerített, kiveret beismerő vallomás, amelynek alátámasztására, megerősítésére meg sem próbáltak, nem is lehetett, mert nem volt ilyen, egyéb bizonyítékokat szerezni.

Az ügyek jellemzően kitalált tényállásokon, koholt bizonyítékokon alapultak, aminek az eredménye hamis következtetés, politikai megrendelésre kegyetlen, embertelen büntetés lett.

Tehát ezek a perek nem valós eljárások, nem részei az igazságszolgáltatásnak, ahogy erre a Kúria egyébként minden döntésében rá is mutatott.

A rögtönbíráskodás, a gyorsított eljárás és a népbírói tanács előtti eljárás olyan környezetet teremtett, amelyben a pártatlan és elfogulatlan ítékezés feltételei egyáltalán nem állottak fenn. Maguk az eljárások, a leszámolás, a megtorlás eszközeivé tették az igazságszolgáltatást, és azt gondolom, hogy ez az, ami részünkről még külön lelkiismereti kérdést kell, hogy jelentsen. Ezt is helyre kell hozni, ezt is be kell mutatni.

Tisztelt Konferencia! Az ügyészség a semmisségi törvények alapján azt vizsgálja, hogy egy ügyben fennállnak-e a semmissé nyilvánítás okai. Örülök annak, hogy az ügyészség része lehet annak a többszereplős folyamatnak és együttműködésnek, amely az áldozatok emléke előtti

méltó tisztelgés és a diktatúra működésének bemutatását jelenti. A tényszerű múlt feltárása közös kötelességünk és felelősségünk és ahogy elején is mondtam, még sok munka van hátra mindannyiunk számára. Ezért is fontosak az ilyen konferenciák és kutatási beszámolók, ahol közkinccsé válhatnak a megszerzett új ismeretek.

Az ügyészség nevében is kívánom, hogy eredményes legyen ez a mai tanácskozás és olyan új ismereteket is szerezzünk, amelyek továbbvisznek minket a megkezdett úton.

Köszönöm szépen!